

დემოკრატიის „წყალქვეშა რიფები“

ქარელი თეიმურაზ

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
პოლიტოლოგიის ინსტიტუტი

აბსტრაქტი. სტატიაში განხილულია ავტოკრატიიდან დემოკრატიაზე საზოგადოების გადასვლის პრობლემები, დასაბუთებულია ე.წ. დემოკრატიის „წყალქვეშა რიფების“ კვლევის აუცილებლობა, გამოყოფილია და გააანალიზებულია შიდა და გარე დილემები: ოლიგარქია, თვითგანდგომა, „ციკლირება“ პოლიტიკაში, ფუნქციონალური ავტონომია, ურთიერთდამოკიდებულება. ნაშრომში აღწერილია ტრანსფორმაციის პროცესში დემოკრატიის სისუსტის განმაპირობებელი სისუსტეები: ინტერესთა ჯგუფების ზეწოლის ან არჩევნებში დამარცხების შიშის გამო, პოლიტიკოსების მიერ ძნელი გადაწყვეტილების მიღებისგან თავის არიდება; დემოკრატიით მოპოვებული თავისუფლებით სარგებლობა ინტერესთა ჯგუფების, ლობისტების მიერ, რომლებიც საგადასახადო თუ საბიუჯეტო სუბსიდიების გზით უფრო მეტი სახსრების მოპოვებას ცდილობენ; პოლიტიკური ბრძოლის იარაღად ქვეყნისთვის ძალზე მნიშვნელოვანი პრობლემებით მანიპულირება; დაპირებების შეუსრულებლობა, განსაკუთრებით არჩევნების დროს; დემოკრატიის დაყოფა საერთო-საქვეყნო და ლოკალურ სფეროებად; სახელმწიფო ადმინისტრაციის კომპეტენტური, აპოლიტიკური სტრუქტურები. ნაშრომში ავტორი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ეფექტიანი პოლიტიკური კურსის შემუშავება და გატარება შესაძლებელია მხოლოდ ნაშრომში აღწერილი პრობლემების სერიოზული ემპირიული კვლევების და ამ კვლევების შედეგების გათვალისწინების საფუძველზე.

საკვანძო სიტყვები: დემოკრატია; დემოკრატიის დილემები; ავტოკრატია; წყალქვეშა რიფები; დემოკრატიის სისუსტეები.

შესავალი

„მესამე ტალღით“ ცნობილი ავტოკრატიიდან დემოკრატიაზე გადასვლის პროცესი, რომელიც წინა საუკუნის სამოციან წლებში პორტუგალიაში აგორდა, თანდათანობით უკუქცევითმა ტალღებმა შეცვალა. არ გამართლდა ლარი დაიმონდის და სხვათა აზრი დემოკრატიზაციის „მეოთხე ტალღის“ დაწყების შესახებ, რომლის არსი იქნებოდა მთელ მსოფლიოში განვითარებული დემოკრატიული ქვეყნების მხრიდან განვითარებადი დემოკრატიების მხარდაჭერა. პირიქით, ჩვენ უკვე უკუსვლის მესამე ტალღას ვაკვირდებით. დემოკრატიის 1980-იანი და 90-იანი წლების ტრიუმფალური სვლის შენელება გარდუვალი იყო.

დემოკრატიის ოცდაათწლიანი პროგრესი 2006 წლის შემდეგ შეჩერდა. ამ წელს მსოფლიოში დემოკრატიათა პროპორციამ ისტორიულ მაქსიმუმს 62%-ს მიაღწია (ამ ქვეყანათა 58%-ის მოსახლეობის რაოდენობა ერთ მილიონს აღემატებოდა). 2017 წლისთვის ერთ მილიონზე მეტი მოსახლეობის მქონე ქვეყნებს შორის დემოკრატიების წილი 51%-მდე შემცირდა (დაიმონდი, 2019:59). დემოკრატიის უპირატესობების

შესახებ საზოგადოებრივი მოლოდინი მხოლოდ ემპირიული დადასტურებით თუ გამართლდება. ეს ურთულესი პროცესია. როგორც წესი, საქართველოს მსგავს „ახალბედა“ დემოკრატიებს, ზოგადად, გარდამავალ პოლიტიკურ სისტემებს, თავიანთი ლეგიტიმურობის დასამტკიცებლად მრავალი დილემის გადალახვა უწევთ. თავად ის ფაქტი, რომ თანამედროვეობის კონტექსტით სხვა „სისტემური“ ალტერნატივა არ არსებობს, ლიბერალურ დემოკრატიებს ახალ პრობლემებს უქმნის. განვითარებადი დემოკრატიების სწრაფვა ლიბერალური დემოკრატიების ძირითადი ნორმების და ინსტიტუციების იმიტაციისკენ წარმატების გარანტია ნამდვილად ვერ იქნება. დამაჯერებლად ვერავინ ასაბუთებს დემოკრატიის ისტორიულ გარდუვალობას, მის შეუქცევადობას და ვერც იმას, რომ დემოკრატიისთვის კაპიტალიზმი სავალდებულოდ ფუნქციონალური საჭიროებაა. ერთი რამ არის უეჭველი, დემოკრატიის გაძლიერება და განმტკიცება უდიდეს ძალისხმევას მოითხოვს და ბევრ ქვეყანაში ის მხოლოდ ოცნების საგნად თუ დარჩება. ე.წ. გარდამავალი პოლიტიკური სისტემის ქვეყნებში დემოკრატიის მრავალი დილემა და სისუსტე არსებობს. სტატიაში სწორედ ამ პრობლემებზეა საუბარი.

„უალტერნატივობა“ თუ საფრთხეების კვლევა?

თანამედროვე მსოფლიოში დემოკრატია არის მართვა-გამგეობის ერთადერთი ლეგიტიმური ფორმა. მაგრამ, ამავე დროს საკმაოდ მყარად არსებობენ ავტოკრატიებიც, დიქტატორებიც, ფუნდამენტალისტებიც და ა.შ. ლოგიკურად ჩნდება კითხვა: თუ ამ მრავალ სახელმწიფოთა შორის დემოკრატია მართლაც „ერთადერთი ვარიანტია“, მაშინ რაღა საჭიროა მისი დილემების და ხიფათების კვლევა, განა ეს „უალტერნატივობა“ საკმარისი საფუძველი არ უნდა იყოს განვითარებადი დემოკრატიების უმეტესობაში კონსოლიდაციის უზრუნველსაყოფად? ამ კითხვებზე პასუხს ორი მიზეზი განაპირობებს: ჯერ ერთი, ახალ დემოკრატიებში რეალური შედეგებით იმედგაცრუების ზრდის შედეგად დემოკრატიის ჰეგემონიას სავსებით შესაძლებელია „ერთ მშვენიერ დღეს“ წერტილი დაესვას და ასეთ შემთხვევაში ძველი და ახალი ავტოკრატიული თემები კვლავ დადგება დღის წესრიგში; მეორე, ავტოკრატიებმა კიდევ რომ ვერ შეძლონ დაბრუნება, მაინც დიდია იმის ალბათობა, რომ დემოკრატიები წინ მხოლოდ ნელ-ნელა, კუს ნაბიჯებით თუ წაიწვევენ, მოქალაქეთა იმედებს ვერ გაამართლებენ და ვერ დაამკვიდრებენ კონკურენციის და თანამშრომლობის მისაღებ წესებს. ისტორიამ იცის მსგავსი მაგალითი. მსოფლიო ომებს შორის პერიოდში დემოკრატიის ყველაზე დაუძინებელ მტრედებად თავად „დემოკრატიები“ აღმოჩნდნენ, რომლებმაც დემოკრატიის „გადასარჩენად“ ზოგიერთი საგანგებო ღონისძიების გატარებით ხელი შეუწყეს დემოკრატიის დაცემას და ეს მოხდა არა იმის გამო, რომ დემოკრატიის ალტერნატივა უფრო პოპულარული იყო, არამედ იმიტომ, რომ არსებული რეჟიმის კვაზიავტოკრატიად ტრანსფორმირება მოხდა. რა შეიძლება მოჰყვეს იმედგაცრუებას? დემოკრატიის „უცაბედი სიკვდილი“, რაც ჩვეულებრივ სახელმწიფო გადატრიალების შედეგად ხდება, ან „თანდათანობითი, ნელ-ნელა კვდომით“ დემოკრატია ლატენტურად მმართველობის სხვა ფორმას უთმობს ადგილს.

ავტოკრატიისკენ რეგრესსა და დემოკრატიისკენ პროგრესს შორის იოლი არჩევანი არ არსებობს, შმიტერის მართებული მოსაზრებით, სულ მცირე, ორი სხვა შესაძლებლობაც სავარაუდოა: 1) ავტოკრატიის და დემოკრატიის ელემენტების გამაერთიანებელი ჰიბრიდული რეჟიმი; 2) მყარი, თუმცა არაკონსოლიდირებული დემოკრატია (Шмиттер, 144) განსაკუთრებით ეს იმ შემთხვევებშია გასათვალისწინებელი, როცა გარდამავალი პერიოდი თავსმოხვეულია, ზემოდან არის ინიცირებული და ძველი მთავრობა ახალი რეჟიმის ავტოკრატიული ხერხებით

„აცრით“ საკუთარი ინტერესების დაცვას ცდილობს.

ჰიბრიდული რეჟიმი გულისხმობს იმას, რომ ხორციელდება **ლიბერალიზაცია დემოკრატიზაციის გარეშე**, ე.ი. როცა ინდივიდუალურ უფლებებს თმობენ, მაგრამ უარს ამბობენ პასუხისმგებლობაზე, მოქალაქეთა წინაშე ანგარიშგებაზე; **დემოკრატიზაცია ლიბერალიზაციის გარეშე** კი ისეთი რეჟიმია, როდესაც არჩევნებს კი ატარებენ, მაგრამ ეს ხდება მმართველი დომინანტური პარტიის გარანტირებული გამარჯვებით, გარკვეული საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ჯგუფების არჩევნებში მონაწილეობიდან ამორთვით, ან არჩეულ მოქალაქეებს რეალური მართვის შესაძლებლობა არ ეძლევათ. გასაგებია, რომ ამ სავარაუდო შედეგებიდან არც პირველია დემოკრატია და არც მეორე, თუმცა, საბოლოო ანგარიშით, ორივეს შეუძლია მმართველობის ისეთი ტიპის შექმნა, სადაც კონკურენციაც იქნება და ანგარიშგებაც: პირველ შემთხვევაში, ლიბერალიზაციამ შეიძლება ისეთი სამოქალაქო საზოგადოება წარმოშვას, რომელიც დიდ უფლებებს მოიპოვებს; მეორე შემთხვევაში კი არჩევნებში ისეთი ძალები იმარჯვებენ, რომლებსაც ავტორიტარული ანკლავების შესავიწროვებლად სამოქალაქო მთავრობის ავტორიტეტის გამოყენება შეუძლიათ. არც ის უნდა გამოირიცხოს, რომ შესაძლოა ჰიბრიდული წარმონაქმნი ავტოკრატიის გაძლიერების ფასადიც გახდეს.

დილემების სისტემატიკა

ავტოკრატიული რეგრესის თავიდან ასაცილებლად აუცილებელია იმ წყალქვეშა რიფების გამოვლენა, რომლებიც ხელს უშლიან დემოკრატიის კონსოლიდაციას. პოლიტიკის მეცნიერებაში ამ პრობლემას „დემოკრატიის დილემას“ უწოდებენ. პირველად ეს ცნება („დილემა“) ამ კონტექსტით გამოიყენა ტერი კარლიმ ნაშრომში „დემოკრატიზაციის დილემა სამხრეთ ამერიკაში“ (1990), (Terri, 1990).

„ახალბედა“ დემოკრატიები კონსოლიდაციის პროცესში რთული ამოცანის წინაშე დგებიან. გარდამავალი პერიოდის „სულსწრაფობისგან“ განსხვავებით კონსოლიდაციასთან დაკავშირებული გადაწყვეტილებების არჩევანი იმ აქტორებს შორის ხანგრძლივ მოლაპარაკებებს მოითხოვს, რომლებიც ერთმანეთს ძალიან კარგად იცნობენ და მთლიანად აქვთ გაცნობიერებული დღევანდელ შედეგებზე მათი სამომავლო ურთიერთქმედების დამოკიდებულება. ამ პროცესში, ბუნებრივია, თითოეული მათგანი სარგებელს თანაბრად ვერ მიიღებს. ეს ილუზია იქნებოდა და ისიც კარგად უნდა ესმოდეთ, რომ ნებისმიერი არჩეული ალტერნატივა ზოგს ვნებს და ზოგსაც დაეხმარება. ამ დილემების გადაწყვეტით და დემოკრატიის პროცედურების არცთუ სასიამოვნო არჩევანით თითოეული სახელმწიფო „დემოკრატიის“ მისეულ ტიპს ირჩევს. წარუმატებლობის შემთხვევაში მნიშვნელოვნად იზრდება რეგრესიის, ჰიბრიდიზაციის ან სულაც არშემდგარი კონსოლიდაციის რისკი.

„რევოლუციების“ შემდეგ, რაოდენ ფერადოვანიც არ უნდა იყოს ის, საჭიროა მზაობა იმისთვის, რომ ხალხთა მასების ეიფორია შესაძლოა მალე განელდეს და შეიცვალოს ხელმეორე ფრუსტრაციით. ასეთ შემთხვევაში, ცხადია, ძალზე დამთრგუნველი იქნება შექმნილი ვითარება და იმის გაგება, რომ ტირანების თუ ავტოკრატების დაცემა სრულიადაც არ ნიშნავს უსასრულო ჰარმონიას და კეთილ გრძნობათა სასწაულებრივ მოვლინებას; რომ „სახალხო აჯანყება“ ან სამოქალაქო საზოგადოების მოძრაობის აზვირთება უძლურია შვას „კეთილი ნება“ მოქმედებისაკენ, რომ შეიძლება „პატიოსანი დემოკრატები“ აშკარად წვრილმან დეტალებზე გაუთავებლად კინკლაობდნენ; რომ დემოკრატიის დამყარებას ამავედროულად თავისთავად არ მოაქვს თავისუფლება და თანასწორობა, კეთილდღეობა და სამართლიანობის ზრდა, უსაფრთხოება და თანასწორი შესაძლებლობები, ავტონომია

და ხელისუფალთა ანგარიშგება. ამიტომ, რა გასაკვირია, რომ სულ უფრო მეტი ადამიანი იკითხავს: „განა ღირდა კი დემოკრატიის მოპოვება ამდენი შფოთვის, გაურკვეველობის და ტანჯვა-ვაების ფასად?“. ცხადია, ყველა განვითარებადი დემოკრატიული სახელმწიფო და მათ შორის საქართველოც, მტკივნეული არჩევანის წინაშე დგება. ეს არჩევანი უკავშირდება თავის ისტორიას, გეოსტრატეგიულ მდებარეობას, ბუნებრივ და ადამიანურ რესურსებს. ლოგიკურია, აქ მათ რაღაც საერთო, „ზოგადიც“ ექნებათ. აი, ამ ზოგადის, საერთო დილემების განსაზღვრა და დადგენა რომ შეგვეძლოს, მაშინ უფრო უკეთესი პროგნოზის გაკეთებასაც შევძლებდით. თუმცა, ამ შემთხვევაში, ყველა სავარაუდო შედეგის ამოსაცნობად ყველა არსებული რელევანტური დეტალის გათვალისწინება მოგვიწევდა.

დემოკრატიის დილემების ორი კატეგორია გამოიყოფა: ა) თანამედროვე დემოკრატიისთვის შინაგანად დამახასიათებელი დილემები, მიუხედავად იმისა თუ სად და როდის აღმოცენდა მოცემული დემოკრატია, ე.ი. *შიდა დილემები* და ბ) *გარე დილემები* ანუ ისეთი დილემები, რომლებიც საექვოდ ხდიან არსებულ სოციალურ, კულტურულ და ეკონომიკურ პირობებთან ახალი დემოკრატიული წესების და პრაქტიკის თავსებადობას.

შიდა დილემებია:

1. **ოლიგარქია.** რობერტ მიხელსმა პირველმა მიუთითა, რომ დემოკრატიულ ინსტიტუტებში პროფესიული ლიდერები და ადმინისტრაცია იმის გამო, რომ თანამდებობები უკავიათ, იმთავითვე გარკვეულ უპირატესობებს ფლობენ. ეს კონკურენტების მიერ მათი ჩამოგდების საფრთხისგან იცავს. მიხელსის ცნობილი „რკინის კანონის“ თანახმად ყველა პარტია, ასოციაცია თუ მოძრაობა (საკანონმდებლო ორგანოზე რომ აღარაფერი ითქვას) სულ უფრო ოლიგარქიული ხდება და ამდენად, სულ უფრო ნაკლებ ანგარიშვალდებულნი არიან თავისი წევრების და ფართო საზოგადოების წინაშე (Michels, 1962).

2. **თვითგანდგომა.** გამოჩენილი ამერიკელი ეკონომისტის მანკურ ოლსონის თეზისის თანახმად ინდივიდებს არ გააჩნიათ ისეთი რაციონალური სტიმულები, რომ დემოკრატია და დემოკრატიითვე ნასაზრდოებ საზოგადოებრივ ქველობას ნებაყოფლობით ხელი შეუწყონ და მხარი დაუჭირონ. კერძო პირებისთვის არ არსებობს არჩევითი კომპენსაციები და მოქალაქეებიც დემოკრატიულ საზოგადოებაში იმ აზრს ეჩვევიან, რომ უაზრობაა ხმის მიცემა, ასოციაციებსა და მოძრაობებში გაწევრიანება, საერთოდ, საზოგადოებრივ საქმეებში მონაწილეობა, რადგან გარკვეულ პირთა მოქმედებები შედეგზე იოტისოდენა გავლენასაც კი ვერ ახდენს. ამიტომ მოქალაქეები ამგვარი საქმიანობის დიდი ნაწილის დელეგირებას სულ უფრო ხშირად პროფესიონალ „პოლიტიკურ ანტრეპრენიორებზე“ ახდენენ, რომლებიც მათივე კლიენტებისა თუ კონკურენტებისგან მეტნაკლებად დამოუკიდებლად მოქმედებენ (Olson, 1965).

3. **„ციკლირება პოლიტიკაში“.** ეს დილემა თანამედროვე დემოკრატიების პრაქტიკაში განსაკუთრებით იჩენს თავს, რაც იმაში ვლინდება, რომ არსებობს ჯგუფებსა და ინდივიდებს შორის ხარჯებისა და სარგებლის არათანაბარი განაწილების პრობლემა. ყოველთვის, როდესაც ეს კონსენსუსით, ერთსულოვნებით კი არ ხდება, არამედ უმრავლესობის პრინციპის საფუძველზე კენჭისყრით, წარმოიშვება „ციკლირება“ - არამყარი უმრავლესობა, რომელიც დროებითი კოალიციებისგან, პოლიტიკური ღონისძიებების გამუდმებული ცვლის პირობებში იქმნება, საბოლოო ეფექტი კი თითოეულის გაუცხოებაა (Arrow, 1951).

4. **ფუნქციონალური ავტონომია.** ყველა დემოკრატია თავისი არსებობის შესანარჩუნებლად დამოკიდებული უნდა იყოს სპეციფიკურ არადემოკრატიულ

ინსტიტუტებზე: შეიარაღებულ ძალებსა და ცენტრალურ ბანკზე. ამ ინსტიტუტების ეფექტიანი ფუნქციონირებისთვის კი აუცილებელია მათი იზოლირება ხალხისგან, მისი ზეწოლისგან. მაგალითად, ვალუტის კურსის დამცავი მექანიზმია ცენტრალური ბანკის დამოუკიდებლობა. ეს მოთხოვნა ამ დაწესებულებას კონსტიტუციურ პასუხისმგებლობას აკისრებს იმაზე, რომ მისი ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა ემსახუროს ვალუტის სტაბილურობას და არა სხვა მიზანს. ამიტომ, დამოუკიდებელი ცენტრალური ბანკი ამ მიმართულებით მოქმედების დროს პარლამენტისგან დამოუკიდებელი უნდა იყოს. კონკურირებად სოციალურ გარემოში ასეთი ინსტიტუტების როლი სულ უფრო იზრდება და ეს ხდება მოქალაქეთა წინაშე ანგარიშვალდებული პარლამენტის და აღმასრულებელი ხელისუფლების ლიდერების ხარჯზე.

5. ურთიერთდამოკიდებულება. ყველა თანამედროვე დემოკრატია, რაგინდ დიდი და ძლიერიც არ უნდა იყოს, ჩართულია სხვა დემოკრატიებთან, ასევე ზოგიერთ ავტოკრატიებთან ურთიერთდამოკიდებულების ურთულეს ქსელში. პრინციპულად რომ ითქვას, არჩეული ეროვნული ლიდერები სუვერენულნი არიან, ე.ი. თავისი ქვეყნის კონსტიტუციის გარდა, არცერთი სხვა უფრო უზენაესი ხელისუფლების წინაშე ანგარიშვალდებულნი არ არიან. სინამდვილეში კი ისინი თავის მოქმედებაში ძალზე შეზღუდულნი არიან, არ შეუძლიათ ტრანსნაციონალურ კომპანიების გადაწყვეტილების კონტროლი, მეზობლების პოლიტიკის გავლენისგან თავის დაღწევა და ა.შ. ამდენად, მათ სულ უფრო ნაკლებად ძალუძთ თავიანთი მოქალაქეების კეთილდღეობის და უსაფრთხოების უზრუნველყოფა.

ზემოაღნიშნული შიდა დილემების კატეგორია პოლიტიკის მეცნიერებაში მეტნაკლებად შესწავლილია. გარე დილემების გადაჭრა კი უკავშირდება ისეთ პრობლემებს, როგორცაა, *საზღვრები და იდენტიფიკაცია, კაპიტალისტური წარმოება, დაგროვება და განაწილება, უმართავობა და გადატვირთვა, კორუფცია და გახრწნილობა, საგარეო უსაფრთხოება, შიდა უწყესრიგობები* და სხვა. სადღეისოდ სულ უფრო დიდ ინტერესს იმსახურებს დემოკრატიის სისუსტეების გამოვლენის და მათგან თავდაცვის პრობლემა. დემოკრატიის გაძლიერება აუცილებელია და თანაც ისე, რომ მან საკუთარი თავის კომპრომეტაცია არ მოახდინოს. ამან განაპირობა კიდევ დემოკრატიის პოტენციური სისუსტეების კვლევის საჭიროება.

დემოკრატიის სისუსტეები

დემოკრატიის ერთ-ერთი სისუსტეა ინტერესთა ჯგუფების ზეწოლის ან არჩევნებში დამარცხების შიშის გამო პოლიტიკოსების მიერ ძნელი გადაწყვეტილებების მიღებისგან თავის არიდება. მას საკმაოდ მნიშვნელოვან სირთულეებამდე, ზოგიერთ შემთხვევაში, სერიოზულ პოლიტიკურ კრიზისამდეც კი შეუძლია მიიყვანოს ქვეყანა. საქართველოში ეს ძალზე რელიეფურად გამოვლინდა. ამან შესაძლოა გამოიწვიოს შემდგომი არასასურველი ნაბიჯები, რომლებსაც ხელისუფლება თუ ადრე მიიღებდა, რეფორმების გავლენა გაცილებით ნაკლებ მტკივნეული იქნებოდა.

დემოკრატიის მეორე სისუსტეა ის, რომ დემოკრატით მოპოვებული თავისუფლებით სარგებლობენ ინტერესთა ჯგუფები, ლობისტები, რომლებიც ცდილობენ საგადასახადო თუ საბიუჯეტო სუბსიდიების გზით უფრო მეტი საფინანსო სახსრების მოპოვებას. მათი მცდელობის მიზანია აგრეთვე შეღავათების მიღება და, მათსადამე, უპირატესობის მიღწევა ბაზარზე კონკურენციულ ბრძოლაში, რაც ასევე, დამატებითი ფულადი შემოსავლების წყაროა. ცხადია ეს ყველაფერი საყოველთაო კეთილდღეობისთვის კეთდება. მანკურ ოლსონი ამტკიცებს, რომ ვიწრო ინტერესთა ჯგუფების გავლენას და რიცხოვნებას განაპირობებს, მეორე მსოფლიო ომისშემდგომ

პერიოდში კაპიტალისტურ ქვეყნებს შორის განვითარების ტემპებში განსხვავება; სახელდობრ, იქ სადაც აღნიშნული ჯგუფები დიდი ხანია არსებობენ, მაგალითად დიდ ბრიტანეთში, ამერიკის შეერთებულ შტატებში და ა.შ., ეს ტემპები აშკარად დაბალი იყო, ვიდრე იმ ქვეყნებში, სადაც ომის წაგებამ ადრე წარმოქმნილი ლობისტური დაჯგუფებების დაშლა გამოიწვია, მაგალითად გერმანიასა და იაპონიაში. ზოგადად თეზისი, იმაზე, რომ არსებობს წინააღმდეგობა ქვეყნის განვითარებასა და ინტერესთა ჯგუფებს შორის, საკმაოდ დამაჯერებელია. ეს უკანასკნელი ცდილობენ პრივილეგიების მოპოვებას და ამით იმის შეცვლას, რაც ნამდვილად შეუცვლელი და განვითარების საფუძველია, ანუ საწარმოს და მთელი ქვეყნის მწარმოებლური უნარის ზრდას. თავად ბრძოლა სახელმწიფოს მიერ პრივილეგიების ჩამორიგებისთვის კიდევ უფრო ასუსტებს განვითარებას, რადგან ადამიანთა ძვირფასი დრო და ენერჯია მიაქვს. უკიდურეს შემთხვევაში, ეს ბრძოლა მოჯადოებულ წრეს ქმნის: საქვეყნო ღვეზელის გასაყოფად წარმოებული კონფლიქტები მას აპატარავებს, რაც თავის მხრივ, ახალ კონფლიქტებს წარმოშობს. და ა.შ.

დემოკრატიის სისუსტის გამოვლინების მესამე ფორმაა პოლიტიკური ბრძოლის იარაღად ქვეყნისთვის უმნიშვნელოვანესი პრობლემებით მანიპულირება. პოპულარობის მოსაპოვებლად და ოპონენტების შესასუსტებლად ისინი აკრიტიკებენ პრივატიზაციის მომხრეებს, აცხადებენ, რომ საერთო-სახალხო ქონებას ჩალის ფასად ასხვისებენ, საპენსიო რეფორმის მოხრეებს კი ადანაშაულებენ იმაში, რომ ისინი პენსიონერების მოსყიდვას ცდილობენ და ა.შ. საბოლოო ჯამში ყველაფერ ამას შეუძლია აუცილებელი გადაწყვეტილებების მიღების შეფერხება, რის შედეგადაც გამორიცხული არ არის მთელი ქვეყანა კრიზისში აღმოჩნდეს.

შეიძლება ითქვას, რომ დემოკრატიის მესამე სისუსტიდან გამომდინარეობს მისი მეოთხე სისუსტე: **ხელისუფლებაში მოსული პოლიტიკოსები უარს ამბობენ იმ მართლაც აუცილებელი დაპირებების პრაქტიკულად განხორციელებაზე, რომლებსაც ასე უხვად არიგებდნენ, განსაკუთრებულ არჩევნების დროს.** ამის შედეგად დემოკრატია შესაძლოა, საზოგადოებრივ თუ სამეურნეო ცხოვრებაში პერმანენტული არასტაბილურობის ელემენტები შეიტანოს.

დემოკრატიის მეხუთე მნიშვნელოვან სისუსტეს წარმოადგენს მისი საერთო-საქვეყნო და ლოკალურ სფეროებად დაყოფა. გამართულად მომუშავე ადგილობრივი მმართველობის ორგანოები საკმაოდ მნიშვნელოვანი სკოლებია როგორც ეკონომიკის, ისე დემოკრატიის გასაფართოებლად. ამიტომ არის საჭირო მისი დაცვა „დიდი“ (საერთო-საქვეყნო) პოლიტიკის შემოტევისგან.

და ბოლოს, **დემოკრატიის მეექვსე სისუსტეა სახელმწიფო ადმინისტრაციის კომპეტენტური, აპოლიტიკური სტრუქტურები.** აპოლიტიკურობა ნიშნავს იმას, რომ სახელმწიფო ადმინისტრაციაში თანამდებობების განაწილება უნდა ხდებოდეს არა პარტიული, არამედ პროფესიონალური ნიშნის მიხედვით. პარტიული პოლიტიკოსების მიერ მინისტრის პორტფელის დაკავება არ უნდა მოასწავებდეს ამ სამინისტროში ყველა სერიოზული თანამდებობის პარტიული ნიშნის მიხედვით განაწილებას.

დემოკრატიის სისუსტეების გამორიცხვა

ქვეყნის მიერ დემოკრატიის სისუსტეების დაძლევა დამოკიდებულია მოცემული ქვეყნის პოლიტიკოსებზე, სახელდობრ, თუ ნებისმიერი ჩვეულებრივი ადამიანი შეიძლება იმით შეფასდეს თუ როგორ იყენებს მისთვის მინიჭებულ თავისუფლებას, პოლიტიკოსი ფასდება იმით, რა გზებით და მეთოდებით მოიპოვებს ამომრჩეველთა ხმებს. თუ ის ამ მიზნისთვის იყენებს სიძულვილის ენას, შურს და ა.შ., შეუძლებელია

ამან ქვეყნისთვის რაიმე სარგებელი მოიტანოს, ეს მხოლოდ ხელს შეუწყობს საზოგადოებაში ანტაგონიზმის გაღვივებას.

დემოკრატიის სისუსტეების აღმოფხვრა, უწინარესად, დამოკიდებულია ქვეყნის კონსტიტუციურ მოწყობაზე. ამ მხრივ, ძალზე მნიშვნელოვანია საპარლამენტო დებატებიდან ზოგიერთი პრობლემის განხილვის ან მათ შესახებ კამათის გამორიცხვა და პარლამენტის და აღმასრულებელი ხელისუფლების მიერ გადაწყვეტილების მიღება უაღრესად მკაცრი პირობების შესრულების შემდეგ. განსაკუთრებით ეს ისეთ საკითხებს ეხება, რომელთა განხილვასაც შესაძლოა მძაფრი პოლიტიკური ბრძოლა მოჰყვეს. ამ შემთხვევაში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ეკონომიკის გამიჯვნა პოლიტიკისგან, ანუ უმნიშვნელოვანესი საკითხების ხელისუფლების მიერ გადასაჭრელ საკითხთა წრიდან გამოთიშვა. ამ მხრივ მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ეკონომიკისთვის კერძო საკითხის მინიჭება, თუ, რა თქმა უნდა, ის არ არის ლობისტური ქსელებით შებოჭილი. ეკონომიკის პოლიტიკისგან გამოცალკევება უკეთ ხელეწიფება აგრეთვე კარგ კონსტიტუციას, ამასთან თუ მიიჩნევენ, რომ ზოგიერთი პრინციპი უნდა იყოს დარღვეული, მაშინ კარგი იქნებოდა მათი საკონსტიტუციო კანონების რანგში აყვანა, ამ უკანასკნელთა ხშირი ცვლილების გამოსარიცხად. კარგი კონსტიტუცია საიმედო საფარია პოლიტიკის კაპრიზების წინააღმდეგ. ასეთი ძირითადი კანონი იგივეა რაც თავისუფალი კონკურენცია ბაზრისთვის. კონსტიტუციურმა ნორმებმა ვალუტის სიმყარე პოლიტიკოსთა პოპულისტური ცდუნებისგან უნდა დაიცვას. მრავალი დემოკრატიული ქვეყანა თავისი კონსტიტუციის მეშვეობით ამგვარი ცდუნებისგან თავს იცავს. მაგალითად, გერმანიის კონსტიტუციის 113-ე მუხლის თანახმად, საკონსტიტუციო ნორმები, რომელთა მიხედვითაც იზრდება ხარჯები ან მცირდება შემოსავლები, არ მიიღება, თუ მასზე არ არის აღმასრულებელი ხელისუფლების თანხმობა.

დემოკრატიის სისუსტეებისგან თავის არიდების სხვა მეთოდია პარლამენტში კამათის და გადაწყვეტილების მიღების მეთოდები. ამ შემთხვევაში იმის ნაცვლად, საპარლამენტო საქმიანობა სიბრძნის დაგროვებას და გამოყენებას ემსახურებოდეს, ბატონდება ბრბოს ფსიქოლოგია. დიდი მნიშვნელობა აქვს პროცედურული ნორმების დაცვას საპარლამენტო კომისიების და კომიტეტების მუშაობაში, განსაკუთრებით დასკვნის მომზადებისა და ხმის მიცემის შორის პერიოდში. ამ მხრივ კარგი მაგალითია შეერთებული შტატების კონგრესზე სხვადასხვა შეღავათების წინააღმდეგ კენჭისყრა, ხმის მიცემა ხდება არა ცალკ-ცალკე, არამედ კენჭი ეყრება შეღავათების და პრივილეგიების მთელ პაკეტს. ამგვარი მიდგომით გამოირიცხება ინტერესთა ჯგუფების ზეწოლა ცალკეული შეღავათების მისაღებად.

დემოკრატიის სისუსტეებისგან თავდაცვის საუკეთესო საშუალებაა *პოლიტიკური პარტიების ფორმირების შესაბამისი სისტემის შემუშავება*. გასათვალისწინებელია, რომ თანამედროვე პირობებში პარტიების სიმრავლე ქვეყანაში სულაც არ არის უკეთესი პოლიტიკური სიტუაციის მომასწავებელი. პირიქით, ამგვარი მდგომარეობის გამო იმის აუცილებლობა დგება, რომ აღმასრულებელი ხელისუფლება რამდენიმე პარტიის წარმომადგენლისგან დაკომპლექტდეს. ასეთ კოალიციურ მთავრობაში დიდი დრო და ენერგია იხარჯება იმაზე, რომ მთავრობის წევრებს შორის მტრობა არ ჩამოვარდეს, გაცილებით ნაკლები დრო ეთმობა გადაწყვეტილების კონსენსუსით მიღებასა და ქვეყნის კრიზისიდან გამოყვანის გზების ძიებას. რამდენიმე პარტიის წარმომადგენლებისგან შემდგარი მთავრობა ხშირად მერყევია, რასაც ქვეყნის სამეურნეო ცხოვრებაში არასტაბილურობის ელემენტები შეაქვს. პარტიების რაოდენობა და მასთან დაკავშირებული ეროვნული მეურნეობის მართვის

სირთულეები უმთავრესად ქვეყნის ისტორიის თავისებურებებიდან გამომდინარეობს. მის საფუძველს ქმნის ის, რომ პარტიულ ლიდერებს არა აქვთ პოლიტიკური სცენის კონსოლიდაციის მიღწევის უნარი. საინტერესო გამოცდილება აქვს პოლონეთს, სადაც ამ მიმართულებით გადადგმული სერიოზული ნაბიჯია 1993 წელს მიღებული კანონი, რომელიც პარლამენტში ასარჩევად ცალკეული პარტიებისთვის ითვალისწინებს მინიმუმ ხუთპროცენტთან ბარიერს, რვაპროცენტთან კი - კოალიციისთვის.

დასკვნა

ვარაუდი, რომ რეჟიმების ცვლის ამჟამინდელი ტალღის თანმდევი ავტოკრატიისკენ რეგრესია უწინდელთან შედარებით იშვიათად მოხდება, იოტისოდენა შვებაც ვერ იქნება მათთვის ვინც სწორედ დღეს ცდილობს ახალი დემოკრატიის კონსოლიდირებას. მათ ერთი მეორის მიყოლებით მოუწევთ მძიმე დილემების გადაჭრა და ასევე არაერთხელ მოუწევთ არცთუ იოლი არჩევანის გაკეთება მანამ, სანამ მათი ქვეყნები მიაღწევენ პოლიტიკური თანამშრომლობის და კონკურენციის იმ ნორმებს, რომლებიც დემოკრატიული მმართველობის სიმტკიცეს უზრუნველყოფენ. დემოკრატიის ზემოთ აღწერილი დილემები და სისუსტეები სერიოზულ კვლევას და კვლევის შედეგების საფუძველზე ადექვატური გადაწყვეტილების მიღებას მოითხოვს. მხოლოდ ასეთ პირობებში იქნება შესაძლებელი ეფექტიანი პოლიტიკური კურსის შემუშავება და რეალიზაცია.

ლიტერატურა:

1. ბუჟინსკი ზბიგნე. (2019). დემოკრატიის არამყარი ტრიუმფი. - წიგნში: ნიკოლოზ რურუა. თავისუფლების კანონი. თარგმანები, ესეები, პუბლიცისტური წერილები. განახლებული გამოცემა. „ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა“. თბილისი. გვ. 179-191.
2. დაიმონდი ლარი (2019). ავი ქარები. დემოკრატიის გადარჩენა რუსეთის გახელებისგან, ჩინეთის ამბიციისა და ამერიკის თვითკმაყოფილებისგან. ეკონომიკური კვლევის ცენტრი, თბილისი. 177 გვ.
3. სუარეში მარიუ. (2019). დემოკრატიული გამოგონება. - წიგნში: ნიკოლოზ რურუა. თავისუფლების კანონი. თარგმანები, ესეები, პუბლიცისტური წერილები. განახლებული გამოცემა. „ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა“. თბილისი. გვ. 70-86.
4. ნოდია გ. (1991). ერთად ყოფნა და თვითგახსენება: დემოკრატიისკენ სვლა კომუნიზმის შემდეგ. - „პოლიტიკა“, № 3-4. გვ.45-50; № 5. გვ.24-28.
5. ფუკუიამა ფრენსის. (2017). დემოკრატია და სახელმწიფოს ხარისხი. - პოლიტიკა და დემოკრატია. აუცილებელი საკითხავი. წიგნი II. თბილისი. 107-126.
6. ფუკუიამა ფრენსის. (2015). ისტორიის დასასრული? - პოლიტიკა და დემოკრატია. აუცილებელი საკითხავი. წიგნი I. თბილისი. 166-196.
7. Linc Juan. (1978). The Breakdown of Democratic Regimes Crisis, Breakdown and Reequilibration (Baltimore: Johns Hopkins University Press.
8. Kenneth J. Arrow, (1951). Social Choice and Individual Values (New York: John Wiley.
9. Mancur Olson. (1965).The logic of Logik of Collective Action: Public Goals and the Theory of Groups (Cambridge: Harvard University Press.
10. Roberto Michels, (1962). Political Parties. A Sociological Study of theOligarchic Tendencies of Moderns Europe (New York and London: The free Press.

11. Terri Karl. (1990). "Dilemmas of Democratization in Latin America". Comparative Politics 23 (October 1990), 1-23.
12. Даль Р. (2000). О демократии / Пер. с англ. Богдановского А.С. Науч. Ред. Алякринский О.А. М.: Аспект Пресс. 204 с.
13. Шмиттер Ф.К. (1994). Угрозы и дилеммы демократии.- «Век и Мир», № 7-8, с. 142-163.

„Underwater Reefs” of Democracy

Karel Teimuraz

Ilia State University Institute of Political Science

Abstract

The aim of the article is to discuss the problems of transition from autocracy to democracy. The author analyzing so called “underwater reefs” of democracy marks our internal and external dilemmas: oligarchy, self-elimination, “cycling” in politics, functional autonomy, interdependence. The article especially underlines and describes those terms which define the weakness of democracy in the process of transformation: Avoiding difficult decisions by politicians due to pressure from interest groups or fear of losing the election Exercising the freedom gained by democracy by interest groups, lobbyists who seek to raise more funds through tax or budget subsidies manipulating very important problems for the country as a tool of political struggle failure to keep promises, especially during elections dividing democracy into common and local spheres competent, application structure of the state administration. It also confirms the idea that to elaborate and to carry out of effective political course is available only on the basis of serious empirical research of those problems discussed in the article and the results of these researches.

Key words: Democracy; The dilemma of democracy; Autocracy; Underwater reefs; Transformation; Weakness of democracy.